

Семінарське заняття № 7.

Тема: УКРАЇНА ЗА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ (Початок 1950-х-1991 рр.). ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.

1. Повоєнна відбудова. Агонія сталінізму.
2. Хрущовська “відлига” (II-а пол. 50-х — I-а пол. 60-х рр.)
3. Поглиблення кризових тенденцій у економічному та суспільно-політичному житті країни (II-а пол. 60-х — 1985 рр.)
4. Перебудовчі процеси в Україні (1985 — серпень 1991р.)
5. Проголошення незалежності України - історична закономірність.

Завдання для самостійної роботи:

Завдання 1. Підготуйте конспект відповіді з питань теми.

Завдання 2. З’ясуйте і выпишіть зміст наступних понять і термінів: **операція “Вісла”, холодна війна, депортація, дисидентство, десталінізація, ждановщина, лисенківщина, ГУТАБ, ООН, “хрущовська відлига”, перебудова, культ особи, Чорнобильська катастрофа, шестидесятники.**

Завдання 3. Складіть таблицю “Територіальні зміни УРСР після II світової війни” за схемою: а) рік; б) договір; в) території, що відійшли до складу УРСР.

Завдання 4. **Спираючись на карту, покажіть зміни територіального складу України.**

Завдання 5. а) Выпишіть у зошит основні політико-адміністративні реформи в Україні у 50–60-х рр., вкажіть їх напрямки, цілі, зміст та наслідки. б) Выпишіть у зошит основні політико-адміністративні реформи в Україні у 60-х – першій половині 80-х рр. в) Выпишіть у зошит дати та зміст основних подій національно-визвольного руху другої половини 80-х – початку 90-х рр.

Завдання 6. Підготуйте відповіді на наступні запитання.

1. Розкрийте причини голоду 1947 р. та його масштаби в Україні.
2. Проаналізуйте, на чому була побудована стратегія і тактика боротьби ОУН-УПА у післявоєнний період. Якими були її масштаби?
3. Дайте аналіз причин зростання авторитету України на міжнародній арені у післявоєнний період.
4. Поясніть значення XX з’їзду КПРС для України.
5. Проаналізуйте наслідки хрущовської “відлиги” для України.
6. Розкрийте зміст змін у промисловості й сільському господарстві України в 1945 - 1985 рр.
7. 8. Охарактеризуйте дисидентський рух в Україні у 60-х - першій половині 80-х рр. XX ст.

8. Проаналізуйте причини й наслідки застійних явищ в Україні у I-й пол. 70-х - I-й пол. 80-х рр. XX ст
9. Початок національно-державного відродження України. Декларація “Про державний суверенітет України”, прийнята Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 року.
10. Надзвичайна сесія Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 року. Акт проголошення незалежності України.

Завдання 7. Підготуйте реферат за однією з вказаних проблем.

1. Геополітичні наслідки Другої світової війни.
2. Україна на зовнішньополітичній арені, її участь у роботі структур ООН.
3. Міжнародно-правове становище УРСР у повоєнні роки.
4. Реорганізація і функціонування державного апарату УРСР у перші повоєнні роки.
5. Голод 1946-1947 рр.: причини, особливості, наслідки.
6. Суспільний лад України у перші повоєнні роки.
7. Національно-визвольна боротьба у післявоєнні роки.
8. Правове закріплення включення Кримської області та м. Севастополя до складу УРСР.
9. Кодифікація права в Україні в 50-60-х роках.
10. Боротьба за владу у партійно-державному керівництві СРСР в 1953-1964 рр.
11. Спроби реформи органів внутрішніх справ і юстиції УРСР в другій половині 50-х – першій половині 60-х років.
12. Господарчі реформи в другій половині 50-х – першій половині 60-х років.
13. Перспективи розвитку та реалії радянської економіки УРСР 60-80-і роки XX ст.
14. Україна на порозі кризи: наростання застійних явищ (1965–1985рр.).
15. Лібералізація духовного життя в Україні за часів хрущовської “відлиги”.
16. Політика [зросійщення](#) України: методи здійснення і наслідки.
17. Проблеми у сфері науки, культури, освіти у другій половині 60-х – кінці 80-х рр. XX століття.
18. Правовий статус Української РСР як союзної республіки в 40–80-ті рр.
19. Основні тенденції державно-правового розвитку України в умовах сповільнення економічного розвитку.
20. Конституція УРСР 1978 р. (історія підготовки, прийняття, структура і основний зміст, історичне значення).
21. Політичні свободи в програмі і діяльності Української Гельсінської спілки.
22. Зростання національно-демократичного руху в Україні та еміграція українців у 70-80-х роках.
23. Портрети українських правозахисників (70-80-і р. XX ст).

- 24.Реалізація конституційних норм у державно-правовій практиці Радянської України.
- 25.Еволюція юридичного статусу правоохоронних органів УРСР в 50-80-х рр.
- 26.Основні напрямки реформи державного апарату та правової реформи в період “перебудови”.
- 27.Зміни в політичній системі СРСР в період “перебудови” та їх відгук в Україні.
- 28.Виникнення нових партій та рухів в Україні в кінці 80-х – на початку 90-х рр.
- 29.Україна і процес перебудови в СРСР (квітень 1985 –серпень 1991 р.).
- 30.Чорнобильська катастрофа, її геополітичні та екологічні наслідки.
- 31.Запоріжсталь – школа передового досвіду в металургії СРСР.
- 32.Житлове будівництво в Запоріжжі (60 – 70 рр.)
- 33.Заснування Запорізького вечірнього факультету Дніпропетровського металургійного інституту.
- 34.Потебня Ю.М. – перший ректор Запорізького індустріального інституту.
- 35.«Запорожець» - перший мікролітражний автомобіль в СРСР.
- 36.Запорізька атомна станція – найбільша в Європі.
- 37.Економіка Запорізької області в період перебудови (1985 – 1991 рр.)

Методичні рекомендації до семінарського заняття

Розгляд першого питання доцільно розпочати з того, що Перемога коштувала нашому народові занадто дорого: під час окупаційного режиму було знищено майже 3,9 млн. мирних жителів, вивезено понад 2,2 млн. осіб до Німеччини, загинув кожний шостий житель України. Варто звернути увагу на соціальну політику радянського керівництва, розкрити її зміст і суперечливий характер, повернення до вольових методів керівництва промисловістю та сільським господарством. Радянське керівництво законсервувало низький рівень життя трудящих, зробивши ставку на пріоритетний розвиток важкої промисловості. Помітно ускладнився процес відбудови в республіці й голодом 1946 - 1947 рр. Потрібно проаналізувати причини його виникнення та масштаби.

Досліджуючи процес відбудови, студенти мають звернути увагу на те, що економіка в Україні відбудовувалась не як самодостатній комплекс, а як частина загальносоюзної економічної системи. Отже, характерною рисою стратегії радянського керівництва було повернення до довоєнної моделі розвитку народного господарства без зовнішньої допомоги.

Складовою частиною проблеми відбудови народного господарства є продовження процесу радянзації західних областей України, який відбувався набагато складніше, ніж на сході республіки.

Готуючись до другого питання, слід зосередити увагу на першому періоді десталінізації - хрущовській “відлизі”, яка привела до лібералізації всього суспільного життя. Студентам слід звернути увагу на XX з’їзд КПРС (25 лютого 1956 р.) та доповідь М. Хрущова на закритому засіданні про культ особи Сталіна. Однак це не означало зміни панівної системи. Було зроблено спробу частково реформувати тоталітарну радянську систему в інтересах її самозбереження, у зв’язку з чим вона зазнала перетворень внаслідок децентралізації. До повного руйнування їй було ще далеко. Характерними рисами цього періоду стали припинення кампанії проти націоналізму, певне уповільнення процесу русифікації, зростання ролі українського чинника в різних сферах суспільного життя.

Продовжуючи розгляд цього питання, важливо розглянути події, пов’язані з новою хвилею “українізації” в другій половині 50-х рр., тимчасова діяльність якої з 1959 р. підпадає під ідеологічний тиск. Проте репресії на її представників, насамперед, письменників-“шістдесятників”, літературних критиків, публіцистів на початку 60-х років не набули масового характеру. Аналізуючи короткочасність “хрущовської відлиги”, варто зазначити, що збереження і зміцнення адміністративно-командної системи підводило до регресу як у політичній, духовній, так і в інших сферах життя.

При розгляді *третього* питання слід з’ясувати чинники, що зумовили поглиблення кризових тенденцій у суспільно-політичному та економічному житті СРСР 1965-1985 рр. і відповідним чином позначилися на Україні. Необхідно з’ясувати суть “стабілізації” політичної сфери брежнєвського курсу, який прийшов на зміну хрущовським реформам. Відмітити, що після приходу до влади Л. Брежнєва помітно посилюється ідеологічний диктат, зростає нетерпимість до вільнодумства в будь-якій формі. Загострення проблем посилювалось монополізмом КПРС у всіх сферах суспільного життя, що юридично було закріплено Конституцією 1977 р. У духовній сфері республіки з другої половини 60-х років посилюється ідеологічний тиск, який досяг свого апогею в Україні у період “маланчуківщини”. Моральною та ідеологічною загрозою панівній системі

виступили дисиденти, як одна з форм духовної опозиції з основними течіями, - правозахисною, або демократичною, релігійною, національно орієнтованою.

Студентам рекомендується проаналізувати економічну ситуацію в республіці у зв'язку з реформою 1965 р., що позначилася на результатах восьмої п'ятирічки (1966-1970 рр.) та усвідомити основне її протиріччя, яке полягало в намаганні владних структур водночас інтенсифікувати два взаємовиключні процеси: посилити централізм в економіці та задіяти ринкові економічні регулятори. Наростання бюрократизації економіки, фактичне збереження авторитаризму в політиці, поява “культу сірості” в управлінні державою призвели до появи і поглиблення кризових явищ у народному господарстві Радянського Союзу і України, зокрема, але говорити про “застій” в економіці достатніх підстав немає, адже від 1965 до середини 70-х рр. усі основні показники економічного розвитку республіки зростають. Однак командно-адміністративна система не змогла пристосуватися до вимог та змін, продиктованих НТР. Вона стала однією з головних причин диспропорційного економічного розвитку, що негативно відбилася на вирішенні соціальних завдань республіки.

У *заключному* питанні слід звернути увагу на головні чинники перебудовчих процесів і засвідчити тенденцію оновлення СРСР, яка відбилася в період перебудови (квітень 1985 - серпень 1991 р.). Найвпливовішими серед них у суспільно-політичному житті країни були XXVII з'їзд КПРС (лютий 1986 р.) з “ новою програмою ” вдосконалення соціалізму на основі “ гласності ” і “ широкої демократії ”; січневий (1987 р.) Пленум ЦК КПРС, що започаткував новий етап перебудови; XIX Всесоюзна конференція КПРС (червень-липень 1988 р.), на якій вперше за роки радянської влади було порушено питання про необхідність глибокого реформування політичної системи; I з'їзд Рад СРСР (травень- червень), який стимулював поглиблення процесу перебудови; розвиток плюралізму, що сприяв становленню в республіці багатопартійності; вибори в березні 1990 р. народних депутатів до Верховної Ради України та місцевих народних депутатів на альтернативній основі, прийняття Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.) тощо.

Завершуючи розгляд питання, потрібно відзначити, що спад в економіці, наростання кризових тенденцій політичного керівництва СРСР, непослідовне,

половинчасте реформування народного господарства та інші чинники свідчили про суттєві ускладнення в країні. Події серпня 1991 р. зумовили кардинальні зміни в державному і суспільному житті, надзвичайно посиливши відцентрові тенденції в СРСР. За цих умов прийняття Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. Акта про незалежність було цілком закономірним і засвідчило крах перебудови в СРСР і неминучий розвал Радянського Союзу.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Акт проголошення незалежності України: Постанови Верховної Ради України від 24 серпня 1991 р. // Рад. Україна. - 1991. - 31 серпня.
2. *Бойко О.Д.* Історія України: Посіб. для студ. вузів. - К: ВЦ „Академія”, 1999, 2001.
3. *Баран В.Д.* Давні слов’яни: Серія „Україна крізь віки”. - К.: Альтернативи, 1998.
4. *Баран В.К.* Україна в умовах системної кризи (1946-1980 рр.): Серія „Україна крізь віки”. - К.: Альтернативи, 1998.
5. *Винниченко В.К.* Відродження нації. - К.: Політвидав України, 1990.
6. *Грушевський М.* Історія України-Русі. - В 11 тт., 12 кн. - К.: Наук. думка, 1991-1998.
7. *Грушевський М.* Ілюстрована історія України: Репринтне відтворення видання 1913 року. - К.: Либідь, 1992.
8. *Гуржій О.І.* Гетьманська Україна.: „Україна крізь віки”. - К.: Альтернативи, 1999.
9. Довідник з історії України / За ред. І. Підкови і Р. Шуста. - К.: Генеза, 2001.

10. Доля та покликання. Спогади рідних, друзів учнів та колег Івана Степановича Гулого. - К.: Такі Справи, 2005.
11. *Дорошенко Д.* Нарис історії України: У 2-х т. - К.: Дніпрова хвиля, 1992.
12. Історія України (Кер. авт. кол. Ю.Зайцев). - Л.: Світ, 1996.
13. Історія України в особах. - XIX - XX ст. / І. Войцехівська та ін. - К.: Україна, 1995.
14. Історія України: нове бачення / За ред. В.А. Смолія. - К.: Альтернативи, 2000.
15. Історія української еміграції: Навч. посібник для студентів вузів / Лановик Б.Д., Гром'як Р.Т. та ін. - К.: Вища шк., 1992.
16. *Коваль М. В.* Україна в другій світовій та Великій Вітчизняній війнах (1939 - 1945 рр.): Серія „Україна крізь віки”. - К.: Альтернативи, 1999.
17. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - К.: Преса України, 1997.
18. *Кульчицький С.Д.* Україна між двома війнами (1921-1939 рр.): „Україна крізь віки”. - К.: Альтернативи, 1999.
19. *Литвин В.М.* Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.): Серія Україна крізь віки - К.: Альтернативи, 2000.
20. Новітня історія України (1900-2000): Підруч. / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.П. Дрожжин та ін. - К.: Вища шк., 2000.
21. *Полонська-Василенко Н.* Історія України. - У 2-х т. - К.: Либідь, 1995.
22. *Семененко В.І.* Історія України з найдавніших часів до сьогодення. Навч. Посібник. - Вид. 2-ге. - Х.: Торсінг, 2000.
23. *Толочко П.* Київська Русь. - К.: Абрис, 1996.

Додаткова

24. *Андрущенко В.Л., Федосов В.М.* Запорозька Січ як український феномен. - К.: ЗАРЕЛІТ, 1995.
25. *Апанович О.* Гетьмани України і кошові отамани Запорізької Січі. -К.: Дніпро, 1993.
26. *Білас І.* Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953: Суспільно-політичний історико-правовий аналіз: У 2-х кн. - Л.: Світ, 1994.
27. *Буравченкова С.Б.* Українська революція 1917-1921 рр. Відродження державності українського народу. - К.: УДУХТ, 1997.
28. *Гунчак Т.* Україна: перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії. - К.: Либідь, 1993.
29. *Заставний Ф.* Українська діаспора. Розселення українців у зарубіжних країнах. - Л.: Світ, 1991.
30. Іван Сірко. Кошові Запорозької Січі. — К.: Либідь, 1992.
31. Історія Русів. - К.: Рад. письм., 1991.
32. Історія України в особах. - IX - XVIII ст. - К.: Україна, 1993.
33. Історичні портрети: Махно, Петлюра, Бандера. - К.: Либідь, 1991.
34. *Касьянов Г.В.* Незгодні: українська інтелігенція в русі 60 - 80-х рр. - К.: Либідь, 1995.
35. Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х т. - К.: Наукова думка, 1990.
36. *Коваль М. В.* Україна: 1939-1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії. - К.: Вища школа, 1995.

37. *Кондратюк В.О., Буравченкова С.Б.* Українська революція: здобутки і втрати в державотворчому змаганні 1917 - 1920 рр. - К.: Стіλος, 1998.
38. *Конквест Р.* Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор. - К.: Либідь, 1993.
39. *Косик В.* Україна і Німеччина у другій світовій війні: - Париж - Нью-Йорк - Л.: Наук. т-во ім. Т. Шевченка у Львові, 1993.
40. *Котляр М.Ф.* Галицько-Волинське князівство (до 800-ліття утворення). // УІЖ. - 2000. - № 1.
41. *Кулиняк Д.І.* Соловецький в'язень: останній кошовий Січі Запорізької. - К.: Рад. письм., 1991.
42. *Пастернак О.* Пояснення тризуба, герба Великого Київського князя Володимира Святого. - К.: Веселка, 1991.
43. *Політична історія України: В 6-ти т. / Редкол. (голова І.Ф. Курас та ін.)* - К.: Генеза, 2002 - 2003.
44. *Рубльов О.С., Черченко Ю.А.* Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції: 20-50-ті рр. ХХ ст. - К.: Фаренгейт, 1994.
45. *Рудик П.А.* Історія української діаспори. - К.: УДУХТ, 1998.
46. *Сергійчук В.І.* Доля української національної символіки. - К.: Т-во „Знання”, 1990.
47. *Смолій В., Степанков В.* Богдан Хмельницький. Хроніка життя та діяльності. - К.: Наук. думка, 1994.
48. *Смолій В.А.* Українська національна революція (1648-1676 рр.): Серія „Україна крізь віки”. - К.: Альтернативи, 1999.

49. *Солдатенко В.Ф.* Українська революція. Історичний нарис: Монографія - К.: Либідь, 1999.

50. *Толочко П.* Київська Русь. - К.: Абрис, 1996.

51. *Тюрменко І.І.* Державницька діяльність Івана Огієнка (Митрополита Іларіона): Монографія. -К.: ВІПОЛ, 1998.

Шановал Ю.І. Україна 20-50-х рр.: сторінки ненаписаної історії. - К.: 1993